

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۳/۲۷

رتبه‌بندی سطوح توسعه یافتگی مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان‌های استان کرمانشاه)

حسین نظم فر*

دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی

سهیلا باختر

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی

سعیده علوی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی

چکیده:

توسعه قرار داشتند، در نهایت برای بهبود و ارتقای وضعیت توسعه دهستان‌ها پیشنهاداتی ارائه گردید. **کلمات کلیدی:** ارزیابی، توسعه یافتگی، توسعه روستایی، ویکور، دهستان، استان کرمانشاه.

فراهم نمودن زمینه برخورداری از خدمات مختلف رفاهی و زیربنایی، تسهیلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از اساسی‌ترین شاخص‌ها در هر واحد از برنامه‌ریزی، بویژه مناطق روستایی است. به همین منظور هدف از انجام پژوهش حاضر ارزیابی و تحلیل سطوح توسعه یافتگی این شاخص‌ها در سطح دهستان‌های استان کرمانشاه و تعیین میزان برخورداری آنها می‌باشد. روش انجام این تحقیق بر اساس هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق ۸۵ دهستان از ۱۴ شهرستان استان کرمانشاه است. به منظور ارزیابی و رتبه‌بندی سطوح توسعه یافتگی ۶۹ متغیر از فرهنگ آبادی‌های سال ۱۳۹۰ استان انتخاب شد، این متغیرها با استفاده از روش آنروپی شانون وزن‌دهی شدند و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و رتبه‌بندی و تعیین درجه توسعه-یافتگی دهستان‌ها از روش تصمیم‌گیری چند معیاره ویکور استفاده گردید. یافته‌های تحقیق بیانگر تفاوت در توسعه یافتگی در سطح دهستان‌های استان است. به گونه‌ای که از ۸۵ دهستان، ۳ دهستان توسعه یافته، ۱۹ دهستان نسبتاً توسعه یافته، ۳۳ دهستان در حال توسعه، ۲۸ دهستان نسبتاً محروم و ۲ دهستان در وضعیت محروم از

مقدمه

در کشورهای در حال توسعه، سطوح توسعه به دلیل رشد سریع و نامتقارن و عدم توسعه متناسب مناطق و اختصاص غیراصولی منابع و امکانات به مناطق برخوردار و محرومیت سایر مناطق بخصوص مناطق روستایی دستخوش نابرابری‌های چشمگیر در سطح منطقه‌ای گردیده است که در موارد بسیاری نیز در حال افزایش است و عدم توسعه آنها را در تمام ابعاد سبب شده است. در این کشورها مناطق روستایی از نظر فیزیکی و اقتصادی با یکدیگر و با حوزه‌های روستایی خود یا با شهرهای بزرگتر به جز امکانات و خدمات، ارتباط و پیوندی ندارند و همین فقدان دسترسی، اکثر مناطق روستایی را در فقر نگه داشته است و عدم تعادل‌های اقتصادی و اجتماعی را استمرار بخشیده است.

انجام گرفته است تا بر اساس آن سطح توسعه‌یافتگی تمام دهستان‌ها مشخص می‌گردد.

اهداف پژوهش

در این پژوهش اهداف به دو صورت جزئی و کلی بیان گردیده است:

هدف کلی: رتبه‌بندی سطوح توسعه یافتگی دهستان‌های استان کرمانشاه

اهداف جزئی:

۱- شناخت توسعه‌یافته‌ترین و محروم‌ترین دهستان‌های استان و همچنین تفاوت‌های موجود میان آنها از لحاظ شاخص‌های در نظر گرفته شده

۲- ارائه راهکارهای مناسب جهت برطرف نمودن کمبودها در دهستان‌های محروم

پیشینه پژوهش

رضوانی (۱۳۸۲) در پژوهشی با هدف تحلیل سطوح برخورداری نواحی روستایی استان زنجان دریافت که تفاوت زیادی در سطح برخورداری دهستان‌ها وجود دارد که عواملی از جمله امکانات محیطی، مجاورت و فاصله نزدیک با مراکز شهری، کانون‌ها و محورهای توسعه و ... نقش مهمی در سطوح برخورداری نواحی روستایی استان دارد. پژوهشی نیز توسط افتخاری و آقایی هیر (۱۳۸۴) با هدف سطح‌بندی پایداری توسعه روستایی شهرستان هیر انجام شده است به این نتیجه دست یافتند که منطقه مورد مطالعه در وضعیت پایداری نامطلوب قرار دارند. بدری و همکاران (۱۳۸۵) در پژوهشی به منظور تعیین سطوح توسعه‌یافتگی روستایی شهرستان کامیاران دریافتند که ضریب توسعه یافتگی بین دهستان‌های شهرستان کامیاران متفاوت بوده و دارای اختلاف و نابرابری می‌باشد. خاکپور (۱۳۸۵) در تحقیقی با عنوان سنجش میزان توسعه‌یافتگی دهستان‌های شیروان به منظور برنامه‌ریزی ناحیه‌ای دریافت از نظر توسعه یافتگی از ۸ دهستان، دو دهستان حومه و گلپان توسعه‌یافته‌تر، دهستان تمکران در حد متوسط و بقیه دهستان‌ها توسعه نیافته به شمار می‌روند. خداپناه و محمدی

از این رو در برنامه‌ریزی و توسعه نواحی روستایی، شناخت و تحلیل وضع موجود روستاها و بررسی امکانات و تنگناهای آنها در زمینه‌های مختلف ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، این امر برنامه‌ریزان را در شناسایی مشکلات اساسی و ریشه‌ای مناطق محروم و تعیین اهداف توسعه و مشخص کردن سیاست‌ها، خط مشی‌ها و راهکارهای دستیابی به آن یاری می‌رساند (venkatesh, 2002: 2) که از ضرورت‌های آن توجه به توانمندی‌های مناطق روستایی برای تعادل و توازن منطقه‌ای و برخورداری از برنامه‌های توسعه است (صدیایی، ۱۳۸۸: ۹). بنابراین شناخت وضعیت گذشته و فعلی و برنامه‌ریزی برای آینده آنها جایگاه ویژه‌ای دارد.

در ایران با وجود بیش از ۲۵۰۰ دهستان و ۱۲۷۲۸۰ روستا (سالنامه آماری، ۱۳۹۰) اگرچه از سوی برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان به طور متناوب موضوعاتی مانند برنامه‌ریزی روستایی، مدیریت روستایی، توزیع عادلانه امکانات، رفع محرومیت و بسیاری موارد دیگر مطرح شده است اما هنوز به طور جدی تمرکز برای حل این مسأله به طور عملی صورت نگرفته است، زیرا با وجود سازمان‌های مختلف متولی در امور روستا نابرابری‌های زیادی در مناطق روستایی کشور به چشم می‌خورد. در این میان استان کرمانشاه نیز با ۳۱٪ جمعیت روستایی از این مسأله مستثنی نیست. با توجه به گستره جغرافیایی استان و قرار گرفتن اکثر روستاهای آن در موقعیت کوهپایه‌ای، کوهستانی و دشتی ارزیابی وضعیت توسعه‌یافتگی و توزیع امکانات و برخورداری دهستان‌ها و روستاهای این استان با توجه به ویژگی‌ها، استعدادها و قابلیت‌های زیادی که دارند از اهمیت خاصی برخوردار است که توجه ویژه به مسائل مربوط به برنامه‌ریزی و توسعه آن را ضروری می‌سازد. لذا تحقیق حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل سطوح توسعه‌یافتگی دهستان‌های استان کرمانشاه بر اساس شاخص‌های مختلف توسعه که جنبه‌های متفاوتی را در بر می‌گیرد و نتیجه را به واقعیت نزدیکتر می‌نماید با استفاده از تکنیک VIKOR

همانگونه که ملاحظه می‌گردد مطالعات زیادی حول موضوع توسعه روستایی در ایران صورت گرفته است، وجه تمایز پژوهش حاضر با سایر مطالعات که توسط محققین مختلف صورت پذیرفته است در این بعد است که جایگاه و اولویت دهستان‌های استان کرمانشاه را بعد از گذر از ۵ دوره برنامه توسعه از حیث شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیرساختی مشخص نماید.

مبانی نظری

از زمان آغاز طرح مباحث توسعه و توسعه‌یافتگی، مکاتب و دیدگاه‌های مختلفی راجع به توسعه و توسعه‌نیافتگی ارائه گردیده است که مطالعه هر یک از این دیدگاه‌ها و نظریات نشان می‌دهد که هدف هر یک از آنها بررسی و تحلیل عواملی است که در ایجاد و شکل‌گیری نابرابری‌ها و عدم تعادل‌های موجود در مناطق و نواحی مختلف مؤثر است (بدری همکاران، ۱۳۸۵: ۱۱۷) که در تمام اشکال و سطوح آن پیامدهای ناگواری را به همراه دارد (pacione, 2005: 291)

نخستین نظریه بنیادی در مورد توسعه و توسعه نیافتگی در دهه ۱۹۵۰ شکل گرفت، یکی از این نظریات که برای درک هر چه بهتر فرایند توسعه و پدیده‌های وابسته به آن (مانند رفاه و نابرابری‌های درآمد) مطرح شد، نظریه مرکز - پیرامون جان فریدمن است که به صورت الگوی کلی توسعه اقتصادی و نیز استراتژی‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای درهم آمیخته شده است تا الگو و معیار ساده‌ای برای توسعه منطقه‌ای در کشورهای کمتر توسعه یافته عرضه کند (دهقانی و رعیتی شوازی، ۱۳۹۰: ۱۳). او با ارائه این نظریه به ایجاد رابطه استعماری مرکز - پیرامون در سیستم فضایی اشاره می‌کند، وی با تعریف توسعه به عنوان فرآیندی ناپیوسته و تراکمی از ابداعات، سیستم فضایی را به مرکز - پیرامون تقسیم می‌کند که در آن نواحی مرکزی به عنوان زیرسیستم‌های سازمان یافته‌ای تلقی می‌شوند که ظرفیت بالایی جهت توسعه دارند و پیرامون نیز با ارتباط آنها با نواحی مرکزی و برحسب وابستگی آنها تعیین می‌شود (سرور و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱ و clark, 2000: 9).

(۱۳۸۸) در تحقیقی با هدف بررسی، ارزیابی و طبقه‌بندی مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل بر اساس میزان برخورداری از شاخص‌های توسعه دریافتند که دهستان سردابه از توسعه‌یافتگی، دهستان کلخوران در سطح توسعه‌یافتگی متوسط و سایر دهستان‌ها جزو مناطق محروم و کمتر توسعه یافته هستند. در پژوهشی دیگر با عنوان بررسی روند تغییرات درجه توسعه‌یافتگی مناطق روستایی سیستان و بلوچستان طی دهه‌های ۷۵ و ۸۵ که توسط ابراهیم‌زاده و رئیس‌پور (۱۳۹۰) انجام شده است این نتیجه حاصل گردید که در دهه ۱۳۷۵ اغلب روستاهای استان در طبقه مناطق نیمه توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته قرار داشتند به گونه‌ای که تنها ۱۴ درصد از روستاهای استان توسعه یافته و ۸۶ درصد نیمه توسعه یافته و توسعه نیافته بوده‌اند و در مقطع زمانی ۱۳۸۵ به جز شهرستان زابل و بخش‌های آن، در سایر شهرستان‌ها و بخش‌ها نشان - دهنده آن است که این روند رو به رشد بوده است. کردوانی و شریفی (۱۳۹۱)، با مطالعه میزان توسعه یافتگی در دهستان‌های شهرستان مریوان؛ به این نتیجه رسیدند که بخش مرکزی در قالب مطالعه موردی در رتبه نخست در میان دیگر بخش‌های شهرستان مریوان قرار می‌گیرند. اصغری‌زاده و ذبیحی جامخانه (۱۳۹۲) در پژوهشی به منظور رتبه‌بندی میزان توسعه یافتگی دهستان‌های شهرستان ساری دریافت که اختلاف قابل ملاحظه‌ای میان سطوح توسعه‌نیافتگی دهستان‌های شهرستان ساری وجود دارد، به طوری که دهستان‌های واقع در مناطق جنگلی و کوهستانی، به مراتب در سطوح بالاتر رتبه‌بندی قرار دارند.

تقیلو (۱۳۹۳) در پژوهشی با هدف تحلیل توسعه یافتگی توسعه‌نیافتگی سکونتگاه‌های روستایی ارومیه به این نتیجه دست یافت که حدود ۸۲ درصد روستاهای توسعه یافته در محدوده اراضی زراعی آبی مخلوط زراعت و باغ قرار دارند. کبودوند و همکاران (۱۳۹۳) نیز در پژوهشی با عنوان سنجش سطوح پایداری توسعه روستایی در شهرستان کرج دریافتند که پایداری در این منطقه در وضع نامطلوب قرار دارد.

اقتصاددانان نئوکلاسیک نیز رشد و توسعه ناحیه‌ای را تحت تأثیر دو عامل سازوکار تعادل و جابجایی می‌دانند که در بلند مدت موجب جریان آزاد منابع بین نواحی در یک منطقه و یا کشور و ایجاد نوعی تعادل بین ناحیه‌ای می‌گردد. آنها معتقدند نابرابری ناحیه‌ای یک پدیده موقتی و یک مرحله اجتناب‌ناپذیر برای تعادل ناحیه‌ای است (li & wei, 2010: 304). گونار میردال نابرابری ناحیه‌ای را ناشی از عوامل خارجی می‌داند که با انگیزه سودجویی شکل گرفته است و برتری اولیه و زمینه‌های تاریخی نواحی آن را شدت می‌دهد (قنبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۷). نئوکینزها آن را وابسته به صادرات می‌دانند به طوری که با تقسیم اقتصاد ناحیه به دو بخش پایه و غیر پایه، توسعه نواحی را ناشی از بخش پایه دانسته و معتقد هستند که سایر فعالیت‌ها زاییده رشد فعالیت‌های بخش پایه است (Harvey, 1996: 230). برخی صاحب‌نظران دیگر، نابرابری را به طور سیستمی مورد بررسی قرار می‌دهند و مجموعه‌ای از عوامل طبیعی، تاریخی، اقتصادی، فرهنگی و ... را در تکوین، تشدید و یا کاهش نابرابری مؤثر می‌دانند (جمالی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۵). با مروری اجمالی بر نظریات، مفاهیم و تئوری‌های مطرح شده در رابطه با توسعه و توسعه نیافتگی می‌توان دو مجموعه کلی از چارچوب‌های بنیادین و نوین را مطرح کرد. مکتب تکاملی توسعه، نظریه نوسازی، دیدگاه مارکسیستی از توسعه و نظریه وابستگی در چارچوب‌های بنیادین توسعه قرار می‌گیرند. این مکاتب با ریشه‌های عقلانی عمیق در اقتصاد کینزی، به گسترش حق مداخله دولت در توسعه همراه با مشارکت کمک‌های خارجی معتقدند. در تمام این مکاتب به لحاظ غلبه رویکرد بالا به پائین و ایفای نقش حاکمیتی دولت در برنامه‌ریزی‌های توسعه و نگرش جزء گرایانه در تحلیل مسائل، بهره‌گیری برنامه‌ریزان از روش‌های کمی و مدل‌های ریاضی برای سهولت درک و شناخت پیچیدگی مسائل و مشکلات در مناطق مختلف اجتناب‌ناپذیر است (امینی‌نژاد و همکاران،

۱۳۸۷: ۱۴۸). بر این اساس مسأله نابرابری در بسیاری از کشورها چالشی اساسی در مسیر توسعه است به خصوص در کشورهای که قلمرو حاکمیت آنها مناطق گسترده‌ای را در بر می‌گیرد که این نابرابری تهدیدی اساسی برای توسعه متعادل است (Shankar & shah, 2003: 1422). این عدم تعادل و نابرابری در هر ناحیه ناشی از دو دسته عوامل درون و برون ناحیه‌ای است (شیخ بیگلو و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۹۱). بنابراین در تحلیل سطوح توسعه، تئوری‌های توسعه اصول و قوانین خاصی را برای تحلیل ساختار فضایی ارائه می‌دهند که هدف آنها دستیابی به الگویی مناسب برای توزیع امکانات و فعالیت‌ها بر اساس ظرفیت‌های سرزمین و فضای جغرافیایی است. که در این بین در زنجیره ارتباط شهر و روستا، بالاترین پویایی توسعه روستایی در اطراف شهرها واقع است که منطقه انتقالی مخلوط از فعالیت‌های شهری به روستاست (totzer, 2008: 1).

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش حاضر مجموع ۸۵ دهستان از ۱۴ شهرستان استان کرمانشاه با توجه به تقسیمات سیاسی و اداری سال ۱۳۹۰ می‌باشد تا سطح توسعه‌یافتگی شاخص‌های توسعه در این دهستان‌ها در مقایسه با هم بررسی شود. اطلاعات مورد نیاز از فرهنگ آبادی‌های استان کرمانشاه و سالنامه آماری سال ۱۳۹۰ گردآوری گردید. شاخص‌های مورد استفاده در این تحقیق ۶۸ شاخص است که جدول (۱) این شاخص‌ها را نشان می‌دهد. برای استانداردسازی این شاخص‌ها از روش نورم استفاده گردید و به وسیله روش آنتروپی شانون به هر کدام از شاخص‌های به کار گرفته شده وزن خاصی اختصاص گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تعیین سطح توسعه نیافتگی دهستان‌های استان از روش تصمیم‌گیری چند معیاره ویکور استفاده گردید. در نهایت از نرم‌افزار ARC GIS10/2 برای ترسیم نقشه دهستان‌های استان جهت نمایش سطح برخورداری آنها از توسعه استفاده شد.

جدول (۱): متغیرهای مورد مطالعه

ردیف	شاخص	ردیف	شاخص
۱	درصد دهستان‌های دارای مهد	۳۵	تعداد داروخانه در ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۲	درصد دهستان‌های دارای دبستان	۳۶	تعدادخانه بهداشت در ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۳	درصد دهستان‌های دارای مدرسه شبانه روزی	۳۷	درصد دهستان‌های دارای پایگاه بهداشت روستایی
۴	درصد دهستان‌های دارای مدرسه راهنمایی پسرانه	۳۸	درصد دهستان‌های دارای مرکز تسهیلات زایمان
۵	درصد دهستان‌های دارای مدرسه راهنمایی دخترانه	۳۹	تعداد پزشک خانواده به ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۶	درصد دهستان‌های دارای مدرسه راهنمایی مختلط	۴۰	تعداد پزشک به ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۷	درصد دهستان‌های دارای دبیرستان شبانه‌روزی	۴۱	تعداد دندانپزشک به ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۸	درصد دهستان‌های دارای دبیرستان نظری	۴۲	تعداد بهیار یا مامای روستایی به ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۹	درصد دهستان‌های دارای دبیرستان کاردانش	۴۳	تعداد بهورز به ازای ۱۰۰۰۰ نفر
۱۰	درصد دهستان‌های دارای بوستان روستایی	۴۴	درصد دهستان‌های دارای دامپزشک
۱۱	درصد دهستان‌های دارای کتابخانه عمومی	۴۵	درصد دهستان‌های دارای تکنسین دامپزشکی
۱۲	درصد دهستان‌های دارای زمین ورزشی	۴۶	درصد دهستان‌های دارای آزمایشگاه و رادیولوژی
۱۳	درصد دهستان‌های دارای سالن ورزشی	۴۷	درصد دهستان‌های دارای غسلخانه
۱۴	درصد دهستان‌های دارای مسجد	۴۸	درصد دهستان‌های دارای سامانه جمع‌آوری زباله
۱۵	درصد دهستان‌های دارای امام‌زاده	۴۹	درصد دهستان‌های دارای پایگاه آتش‌نشانی
۱۶	درصد دهستان‌های دارای سایر اماکن مذهبی مسلمانان	۵۰	درصد دهستان‌های دارای نمایندگی پخش نفت سفید
۱۷	درصد دهستان‌های دارای اماکن مذهبی سایر ادیان	۵۱	درصد دهستان‌های دارای نمایندگی پخش سیلندر گاز
۱۸	درصد دهستان‌های دارای مدرسه علمیه	۵۲	درصد دهستان‌های دارای فروشگاه تعاونی
۱۹	امام‌جماعت راتب به ازای ۱۰۰۰۰ نفر	۵۳	درصد دهستان‌های دارای بقالی
۲۰	درصد دهستان‌های دارای خانه عالم	۵۴	درصد دهستان‌های دارای نانوايي
۲۱	درصد دهستان‌های دارای شورای اسلامی	۵۵	درصد دهستان‌های دارای قصابی
۲۲	درصد دهستان‌های دارای دهیار	۵۶	درصد دهستان‌های دارای قهوه‌خانه
۲۳	درصد دهستان‌های دارای پاسگاه نیروی انتظامی	۵۷	درصد دهستان‌های دارای بانک
۲۴	درصد دهستان‌های دارای مرکز خدمات جهاد کشاورزی	۵۸	درصد دهستان‌های دارای تعمیرگاه ماشین‌آلات کشاورزی
۲۵	مروج کشاورزی به ازای ۱۰۰۰۰ نفر	۵۹	درصد دهستان‌های دارای تعمیرگاه ماشین‌آلات غیر کشاورزی
۲۶	درصد دهستان‌های دارای شورای حل اختلاف	۶۰	درصد دهستان‌های دارای جایگاه سوخت
۲۷	درصد دهستان‌های دارای شرکت تعاونی روستایی	۶۱	درصد دهستان‌های دارای صندوق پست
۲۸	درصد دهستان‌های دارای شبکه برق سراسری	۶۲	درصد دهستان‌های دارای دفتر پست
۲۹	درصد دهستان‌های دارای انرژی (بادی، خورشیدی و ...)	۶۳	درصد دهستان‌های دارای دفتر مخابرات
۳۰	درصد دهستان‌های دارای گاز لوله کشی	۶۴	درصد دهستان‌های دارای دفتر ICT روستایی
۳۱	درصد دهستان‌های دارای آب لوله کشی	۶۵	درصد دهستان‌های دارای دسترسی عمومی به اینترنت
۳۲	درصد دهستان‌های دارای سامانه تصفیه آب	۶۶	درصد دهستان‌های دارای دسترسی به روزنامه و مجله
۳۳	حمام عمومی به ازای ۱۰۰۰۰ نفر	۶۷	درصد دهستان‌های دارای دسترسی به وسیله نقلیه عمومی
۳۴	درصد دهستان‌های دارای مرکز بهداشتی درمانی	۶۸	درصد دهستان‌های دارای دسترسی به ایستگاه راه آهن

منبع: فرهنگ آبادی‌های استان کرمانشاه، سال ۱۳۹۰

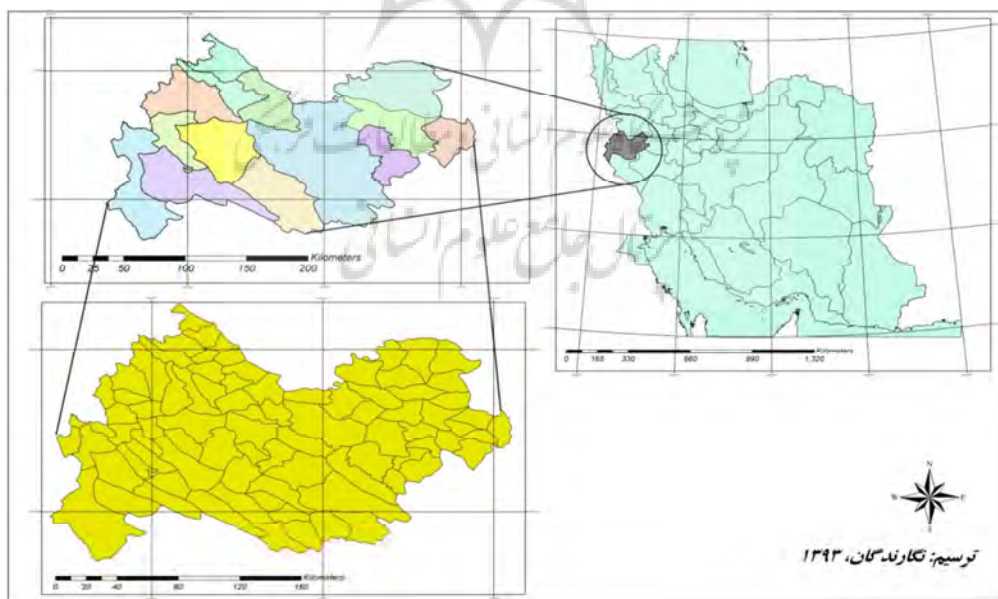
۳) تعیین نقطه ایده آل مثبت و ایده آل منفی،
 ۴) محاسبه مقدار سودمندی (S) و مقدار تأسف (R) برای هر گزینه (Huang, Tzeng, Liu:2009, & Opricovic,)
 ۵) محاسبه شاخص ویکور (Q) برای هر گزینه،
 ۶) مرتب کردن گزینه‌ها بر اساس مقادیر S، R و Q،
 ۷) در نهایت گزینه‌ای به عنوان گزینه برتر انتخاب می‌شود که بر اساس مقدار Q دارای بیشترین عدد باشد.

محدوده مورد مطالعه:

استان کرمانشاه در منتهی‌الیه غربی کشور از سه طرف دارای مرز داخلی با استان‌های (لرستان، کردستان، ایلام، همدان) و از یک سمت دارای مرز بین‌المللی با کشور عراق است. مختصات جغرافیایی آن بین ۳۶ و ۳۳ درجه و ۱۵ و ۳۵ درجه شمالی و ۲۴ و ۴۵ درجه تا ۳۰ و ۴۸ درجه طول شرقی قرار دارد. بر اساس سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت استان کرمانشاه ۱۹۴۵۲۲۷ نفر بوده است که به ۱۴ شهرستان، ۲۷ بخش، ۲۶ شهر و ۸۳ دهستان و ۳۱۷۲ آبادی تقسیم شده است (سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰). شکل (۱) موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه در کشور را نشان می‌دهد.

تکنیک ویکور یکی از روش‌های حل مسأله چند معیاره است که در مسائلی با معیارهای نامتناسب و ناسازگار به طوری که تصمیم گیرنده نیاز به راه حلی نزدیک به ایده‌آل دارد به کار می‌رود (Opricovic & Tzeng, 2004: 447) و تمام گزینه‌ها مطابق با معیارها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و همچنین در شرایطی که فرد تصمیم‌گیرنده قادر به شناسایی و بیان برتری یک مسأله در زمان شروع و طراحی آن نیست این روش به عنوان ابزاری مؤثر می‌تواند برای تصمیم‌گیری مطرح شود. این روش توسط تزنگ و آپریکویک در مواردی نظیر مهندسی زلزله و محیط زیست مورد استفاده قرار گرفته است (عطایی، ۱۳۸۹: ۸۷). اگر در یک مسأله تصمیم‌گیری n گزینه وجود داشته باشد، به منظور انتخاب بهترین گزینه از این روش استفاده می‌شود (همان، ۸۸). تفاوت این مدل با مدل‌های تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی یا شبکه‌ای این است که در این مدل مقایسه زوجی بین معیارها و گزینه‌ها صورت نمی‌گیرد و هر گزینه مستقل و توسط یک معیار ارزیابی می‌گردد. این روش شامل چند مرحله است که عبارتند از:

- ۱) تشکیل ماتریس تصمیم؛
- ۲) تعیین بردار وزن معیارها،



شکل (۱): محدوده مورد مطالعه، ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۳

یافته‌های پژوهش

دامپزشکی) و شاخص ۶۸ (دسترسی به راه آهن) با میزان ۰/۱۳۱ است و کمترین وزن مربوط به شاخص‌های ۱۴ (دهستان‌های برخوردار از مسجد)، شاخص ۲۱ (برخورداری از شوراری اسلامی)، شاخص ۲۲ (برخورداری از دهیاری)، شاخص ۲۸ (برخورداری از شبکه برق سراسری) و شاخص ۵۳ (برخورداری از وجود بقالی در سطح دهستان) با میزان وزن ۰/۰۰۹- می‌باشد.

همانگونه که در قسمت روش‌شناسی پژوهش ذکر گردید در این تحقیق برای تعیین وزن شاخص‌ها از روش آنتروپی شانون استفاده گردید جدول (۲) وزن هر یک از متغیرهای مورد مطالعه را بر اساس شماره هر متغیر نشان می‌دهد. همانگونه که جدول نشان می‌دهد هر کدام از شاخص‌های در نظر گرفته شده دارای وزن‌های متفاوتی هستند به گونه‌ای که حاصل مجموع این شاخص‌ها باید برابر با عدد ۱ باشد. در این میان بیشترین وزن مربوط به شاخص‌های شماره ۴۵ (برخورداری از تکنسین

جدول (۲): وزن متغیرهای مورد مطالعه بر اساس آنتروپی شانون

شماره هر شاخص	وزن	شماره هر شاخص	وزن	شماره هر شاخص	وزن	شماره هر شاخص	وزن	شماره هر شاخص	وزن
۱	-۰/۰۰۱	۱۵	-۰/۰۰۷	۲۹	۰/۱۰۳	۴۳	۰/۰۶۳	۵۷	۰/۰۲۴
۲	-۰/۰۰۹	۱۶	۰/۰۰۵	۳۰	۰/۰۱۶	۴۴	۰/۰۱۶	۵۸	-۰/۰۰۲
۳	-۰/۰۰۳	۱۷	۰/۰۴۰	۳۱	-۰/۰۰۸	۴۵	۰/۱۳۱	۵۹	۰/۰۰۶
۴	-۰/۰۰۸	۱۸	۰/۰۳۸	۳۲	-۰/۰۰۱	۴۶	۰/۰۸۹	۶۰	۰/۰۰۲
۵	-۰/۰۰۷	۱۹	۰/۰۳۶	۳۳	۰/۰۰۷	۴۷	۰/۰۰۰	۶۱	۰/۰۰۵
۶	-۰/۰۰۵	۲۰	-۰/۰۰۳	۳۴	-۰/۰۰۷	۴۸	-۰/۰۰۱	۶۲	-۰/۰۰۵
۷	-۰/۰۱۶	۲۱	-۰/۰۰۹	۳۵	۰/۰۲۸	۴۹	۰/۰۴۰	۶۳	-۰/۰۰۶
۸	-۰/۰۰۵	۲۲	-۰/۰۰۹	۳۶	۰/۰۶۳	۵۰	-۰/۰۰۸	۶۴	۰/۰۰۳
۹	۰/۰۲۸	۲۳	۰/۰۱۶	۳۷	-۰/۰۰۵	۵۱	-۰/۰۰۲	۶۵	-۰/۰۰۱
۱۰	۰/۰۱۸	۲۴	-۰/۰۰۳	۳۸	۰/۰۲۳	۵۲	-۰/۰۰۸	۶۶	۰/۰۵۷
۱۱	۰/۰۰۹	۲۵	۰/۰۳۸	۳۹	۰/۰۱۵	۵۳	-۰/۰۰۹	۶۷	-۰/۰۰۸
۱۲	-۰/۰۰۳	۲۶	۰/۰۰۵	۴۰	۰/۰۲۸	۵۴	-۰/۰۰۷	۶۸	۰/۱۳۱
۱۳	۰/۰۴۳	۲۷	-۰/۰۰۷	۴۱	۰/۰۰۰	۵۵	-۰/۰۰۴	جمع: ۶۸	جمع: ۱
۱۴	-۰/۰۰۹	۲۸	-۰/۰۰۹	۴۲	۰/۰۲۸	۵۶	۰/۰۰۳		

منبع: نگارندگان بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

جدول (۳): مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از دیدگاه پرسکات آلن

وضعیت توسعه	ارزش ویکور
توسعه یافته	۰-۰/۲۰
نسبتاً توسعه یافته	۰/۲۰-۰/۴۰
در حال توسعه	۰/۴۰-۰/۶۰
نسبتاً محروم	۰/۶۰-۰/۸۰
محروم از توسعه	۰/۸۰-۱

منبع: یاری حصار، ۱۳۹۰

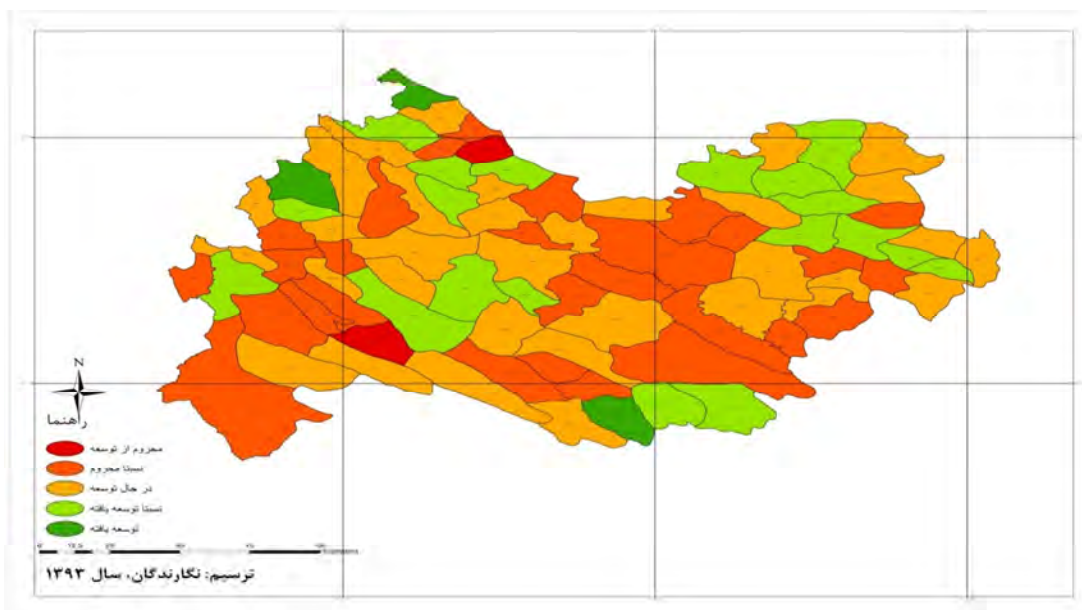
پس از وزن‌دهی به هر یک از متغیرها، به وسیله مدل ویکور اقدام به رتبه‌بندی هر یک از دهستان‌ها با توجه به نتایج بدست آمده از آنها گردید. مقدار Q بیانگر رتبه نهایی هر روستا از مجموع ۶۸ متغیر مورد مطالعه است که این مقدار بین صفر تا یک تعیین می‌گردد و هر چه عدد به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده میزان توسعه‌یافتگی و هر چه به یک نزدیکتر باشد نشانگر عدم توسعه‌یافتگی است. برای همین سطح توسعه بر اساس تقسیم‌بندی پرسکات و آلن به ۵ سطح تقسیم گردید که در جدول (۳) ذکر گردیده است. مقدار Q مطابق با جدول (۳) که بر اساس نتایج نهایی مدل ویکور تنظیم گردیده است کمترین ارزش، بالاترین اولویت را به خود اختصاص داده است. با توجه به این جدول دهستان‌های استان کرمانشاه در ۵ گروه قرار گرفتند که از این میان دهستان‌های از گله با $0/007$ ، سیروان با $0/125$ و هرسم با $0/142$ که حدود $3/529$ درصد دهستان‌ها را شامل می‌شد در ردیف توسعه یافته‌ترین دهستان‌ها قرار داشتند و دهستان‌های حیدریه و منصور آقایی با هر دو با ضریب توسعه $0/864$ با $2/353$ درصد در رده محروم از توسعه واقع بودند. ۱۹ دهستان حدود $22/353$ درصد در موقعیت نسبتاً توسعه یافته بودند. ۳۳ دهستان از ۸۵ دهستان یعنی $38/824$ درصد در حال توسعه و $32/941$ درصد که شامل ۲۸ دهستان می‌شد نسبتاً محروم از توسعه بودند. در نهایت با توجه به رتبه‌بندی مذکور اقدام به ترسیم نقشه فضایی هر یک از دهستان‌ها بر اساس سطح توسعه آنها گردید (شکل ۲).

با توجه به جدول (۳) و شکل (۲) ملاحظه می‌گردد بین سطوح توسعه‌یافتگی دهستان‌ها تفاوت‌های زیادی مشاهده می‌گردد به گونه‌ای که حدود ۷۲ درصد این دهستان‌ها در حال توسعه و محروم از توسعه هستند. با توجه به اینکه استان از سه دهستان توسعه یافته و دو دهستان محروم برخوردار است و ۸۰ دهستان دیگر استان در سطوح نسبتاً محروم در حال توسعه و نسبتاً توسعه یافته قرار دارند می‌توان دریافت که سطوح توسعه‌یافتگی دهستان‌های استان از پراکندگی نامناسبی برخوردار است. نزدیکی تعداد محدودی از دهستان‌ها به مرکز شهرستان موجب توسعه‌یافتگی آنها گردیده است. بر مبنای نظریات مرکز پیرامون، مکان مرکزی و نظریه عملکرد شهری در توسعه روستایی قابل توجه است که به هر میزان دهستان‌ها از مرکز شهرستان فاصله بیشتری داشته باشند از نوآوری‌ها، امکانات و خدمات کمتری برخوردار هستند و بر عکس. بنابراین در راستای توسعه روستایی و تعدیل نابرابری‌های روستایی ایجاد رویکردی مناسب در توزیع امکانات و خدمات از ضروریات برنامه‌ریزی توسعه روستایی در استان است که تحقق آن مستلزم ساماندهی نظام سکونتگاه‌های روستایی در قالب نظام سلسله‌مراتبی و تقویت مراکز شهری کوچک است که به عنوان گامی اساسی در جهت توسعه روستایی به شمار می‌رود.

جدول (۳): رتبه بندی و سطح بندی دهستان‌های استان کرمانشاه بر اساس مدل ویکور

وضعیت توسعه	رتبه	ضریب توسعه	نام دهستان	وضعیت توسعه	رتبه	ضریب توسعه	نام دهستان	وضعیت توسعه	رتبه	ضریب توسعه	نام دهستان
نسبتاً محروم	۵۹	۰/۶۲۸	بدر	در حال توسعه	۳۰	۰/۴۶۱	کلاشی	نسبتاً توسعه یافته	۱	۰/۰۰۷	ازگله
	۶۰	۰/۶۲۸	پارسینه		۳۱	۰/۴۶۵	باوله		۲	۰/۱۲۵	سیروان
	۶۱	۰/۶۴۸	میان دربند		۳۲	۰/۴۶۷	بیونج		۳	۰/۱۴۲	هرسم
	۶۲	۰/۶۵۳	الوند		۳۳	۰/۴۷۳	شیزر		۴	۰/۲۳۶	نصرآباد
	۶۳	۰/۶۵۴	قره سو		۳۴	۰/۴۷۴	ویژنان		۵	۰/۲۴۹	گورانی
	۶۴	۰/۶۵۷	حومه سرپل		۳۵	۰/۴۸۱	گاماسیاب		۶	۰/۲۸۰	قزوینه
	۶۵	۰/۶۶۲	شمشیر		۳۶	۰/۴۸۵	ماهیدشت		۷	۰/۲۸۴	بازان
	۶۶	۰/۶۶۷	دشت ذهاب		۳۷	۰/۴۹۸	حسن آباد		۸	۰/۲۹۱	دینور
	۶۷	۰/۶۷۳	حومه جنوبی		۳۸	۰/۴۹۸	خانه شور		۹	۰/۲۹۸	سطر
	۶۸	۰/۶۷۶	هجر		۳۹	۰/۵۰۷	قلخانی		۱۰	۰/۳۰۴	جیگران
	۶۹	۰/۶۸۷	شیان		۴۰	۰/۵۱۴	چله		۱۱	۰/۳۰۴	عثمانوند
نسبتاً محروم	۷۰	۰/۶۹۱	حومه	در حال توسعه	۴۱	۰/۵۲۰	فتح آباد	نسبتاً توسعه یافته	۱۲	۰/۳۰۹	هفت
	۷۱	۰/۷۰۶	حومه		۴۲	۰/۵۲۲	حر		۱۳	۰/۳۱۱	حومه کرند
	۷۲	۰/۷۱۹	کندوله		۴۳	۰/۵۳۷	آب باریک		۱۴	۰/۳۱۶	سراب
	۷۳	۰/۷۲۴	چقائرگس		۴۴	۰/۵۴۲	پشت تنگ		۱۵	۰/۳۳۰	گاورود
	۷۴	۰/۷۳۵	دیره		۴۵	۰/۵۴۸	بشیوه پاطاق		۱۶	۰/۳۳۳	کیونانات
	۷۵	۰/۷۴۰	پشت دربند		۴۶	۰/۵۴۹	حومه شمالی		۱۷	۰/۳۳۹	ماکوان
	۷۶	۰/۷۵۱	چشمه کبود		۴۷	۰/۵۵۹	منصوری		۱۸	۰/۳۳۹	شروینه
	۷۷	۰/۷۶۶	قلعه شاهین		۴۸	۰/۵۶۸	زمکان		۱۹	۰/۳۴۳	کرماجان
	۷۸	۰/۷۷۴	شیوه سر		۴۹	۰/۵۷۳	دورودفرمان		۲۰	۰/۳۴۴	قورئ قلعه
	۷۹	۰/۷۷۴	سومار		۵۰	۰/۵۷۸	راز آور		۲۱	۰/۳۶۰	خدابنده لو
	۸۰	۰/۷۸۱	بان زرده		۵۱	۰/۵۷۹	خزل غربی		۲۲	۰/۳۷۷	جلال وند
	۸۱	۰/۷۸۳	سرفیروزآباد		۵۲	۰/۵۸۰	هولی		۲۳	۰/۴۰۸	سرقلعه
	۸۲	۰/۷۸۳	دشت حر		۵۳	۰/۵۸۵	چم جمال		۲۴	۰/۴۱۹	سنجایی
۸۳	۰/۷۸۵	بالادربند	۵۴	۰/۵۸۶	گودین	۲۵	۰/۴۲۰	فش			
محروم از توسعه	۸۴	۰/۸۶۴	حیدریه	نسبتاً محروم	۵۵	۰/۵۹۶	حسن آباد	در حال توسعه	۲۶	۰/۴۴۶	آگاهان
	۸۵	۰/۸۶۴	منصور آقایی		۵۶	۰/۶۰۵	روانسر		۲۷	۰/۴۴۹	دولت اباد
					۵۷	۰/۶۱۲	صحنه		۲۸	۰/۴۴۹	پلنگانه
					۵۸	۰/۶۲۱	زالوآب		۲۹	۰/۴۶۱	گوآور

منبع: نگارندگان بر اساس یافته‌های پژوهش، سال ۱۳۹۳



شکل (۲): سطح بندی دهستان‌های استان از شاخص های توسعه

نتیجه گیری و ارائه راهکارها

توسعه می‌باشند. عدم دسترسی مناسب این دهستان‌ها به امکانات بهداشتی درمانی، ورزشی، آموزشی، فرهنگی، ارتباطات و حمل و نقل و بسیاری از موارد دیگر و همچنین وابستگی زندگی روستائیان به فعالیت کشاورزی و تأثیرپذیری شدید این فعالیت‌ها از شرایط منطقه و طبیعت (کوهستانی و پاکوهی) بیشترین تأثیر را بر عدم توسعه این دهستان‌ها داشته است.

با توجه به نتایج بدست آمده از تحقیق برای متعادل کردن وضعیت توسعه دهستان‌ها و تعادل در میزان برخورداری از امکانات و خدمات مختلف و بهبود این شاخص‌ها و همچنین ارتقای سطح توسعه روستایی در استان و کاهش محرومیت و عقب ماندگی در مناطق روستایی مورد مطالعه راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

- در راستای دستیابی به تعادل در مناطق روستایی استان باید نوعی سیاست عدم تمرکز در ارائه خدمات روستایی مورد توجه مسئولین استان قرار گیرد که توجه به توسعه یافتگی دهستان‌های استان که اکثریت آنها نسبتاً محروم هستند ضروری است.

در فرآیند توسعه روستایی هر چند ارتقاء کلیه نواحی روستایی مهم است ولی توجه به نواحی محروم و کمتر برخوردار در راستای تأمین نیازهای اساسی آنها و تعدیل تفاوت آنها اهمیت بیشتری دارد. در این تحقیق پس از نهایی کردن شاخص‌ها، با استفاده از روش ویکور به رتبه‌بندی سطح توسعه دهستان‌های استان کرمانشاه اقدام گردید. نتایج تحقیق حاضر حاکی از عدم توسعه متوازن دهستان‌های استان کرمانشاه است به گونه‌ای که از ۸۵ دهستان این استان، سه دهستان توسعه یافته، ۱۹ دهستان نسبتاً توسعه یافته، ۳۳ دهستان در حال توسعه، ۲۸ دهستان نسبتاً محروم و ۲ دهستان محروم از توسعه بودند که نشان‌دهنده شکاف عمیق و عدم توسعه متعادل در سطح این دهستان‌ها است. میانگین ضریب توسعه کل دهستان‌ها نیز با ۰/۵۲۲ نشان‌دهنده این است که دهستان‌های استان کرمانشاه از لحاظ توسعه یافتگی در موقعیت در حال توسعه قرار دارد در کل می‌توان دریافت که اکثریت غالب دهستان‌ها در فرآیند توسعه در تمام ابعاد آموزشی، بهداشتی، درمانی، زیرساختی و ... در وضعیت در حال توسعه و نسبتاً محروم از توسعه قرار دارند و نیازمند اولویت بیشتری برای اجرای برنامه‌های هدفمند

- با بهره‌گیری از تاکسونومی عددی طی دهه‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۷۵، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۴، صص ۷۶-۵۱.
۲. اصغری‌زاده، عزت‌اله؛ ذبیحی جامخانه، محسن، ۱۳۹۲، ارزیابی و رتبه‌بندی میزان توسعه‌یافتگی مناطق روستایی، با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره سوم، صص ۲۷-۴۸.
۳. امینی‌نژاد، غلامرضا؛ بیگ‌محمدی، حسن؛ حسینی ابری، سید حسن، ۱۳۸۷، تحلیل درجه توسعه‌یافتگی دهستان‌های حوزه تأسیسات پارس جنوبی در استان بوشهر، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۱۴۳-۱۷۲.
۴. بدری، سیدعلی؛ اکبریان رونیزی، سعیدرضا؛ جواهری، حسن، ۱۳۸۵، تعیین سطوح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان کامیاران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۲، صص ۱۱۶-۱۲۶.
۵. تقیلو، علی اکبر، ۱۳۹۳، تحلیل علی توسعه‌یافتگی و توسعه‌نیافتگی سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان ارومیه، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۰۲-۸۵.
۶. جمالی، فیروز، پورمحمدی، محمدرضا، قنبری، ابوالفضل، ۱۳۸۹، تحلیلی بر نابرابری‌های ناحیه‌ای و تعیین اولویت توسعه نقاط شهری استان آذربایجان شرقی، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۵، شماره ۳۳، صص ۸۳-۱۰۴.
۷. خاکپور، براتعلی، ۱۳۸۵، سنجش میزان توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان شیروان به منظور برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۷، صص ۱۳۳-۱۴۵.
۸. خداپناه، کیومرث؛ بیگ محمدی، حسن، ۱۳۸۸، ارزیابی و طبقه‌بندی مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل بر اساس میزان برخورداری از شاخص‌های توسعه، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال ۹، شماره ۲۶، صص ۱-۳۰.
۹. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۲، تعیین و تحلیل نواحی روستایی استان زنجان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، سال ۳۶، شماره ۵۰.
۱۰. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، آقایی‌هیر، مسلم، ۱۳۸۶، سطح‌بندی پایداری توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش هیر)، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۶۱، صص ۴۴-۳۱.
۱۱. سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۰، سازمان آمار و اطلاعات.

- در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی در سطح استان توجه به دهستان‌های محروم و توسعه نیافته که بیش از ۳۰ دهستان را شامل می‌گردند در و در توزیع اعتبار و بودجه در اولویت اساسی قرار گیرد.
- با توجه به پایین بودن میانگین معیارهای شاخص‌های آموزشی و ورزشی، برنامه‌ریزی‌ها در دودهستان محروم منصور آقایی و حیدریه در ارتقای این معیارها اقدام گردد و با اقداماتی از جمله ایجاد مراکز آموزشی، کتابخانه، ایجاد مدارس در مقاطع تحصیلی بالاتر و ایجاد مدارس در روستاهایی که فاقد این امکان هستند به توسعه آن اقدام شود.
- شاخص دیگری که در اکثر دهستان‌ها دارای ضعف بود شاخص ارتباطات و حمل و نقل بود که اکثر دهستان‌ها از دسترسی به اینترنت، روزنامه و مجله محروم بودند و همچنین اکثر راه‌های ارتباطی روستاها با مرکز دهستان نامرغوب و دارای کیفیت پایین است لذا با ایجاد شبکه‌های عمومی اینترنت و مستقر کردن دکه‌های روزنامه‌فروشی در مراکز دهستان‌ها و آسفالت نمودن راه‌های ارتباطی به بهبود این شاخص‌ها توجه شود.
- استقرار گروه‌های جغرافیایی و استگاه‌های تحقیقاتی دارای تخصص روستایی در مراکز دهستان و شهرستان جهت شناسایی علل توسعه نیافتگی در سطح دهستان‌ها.
- در بسیاری از دهستان‌های استان مانند دهستان شمشیر، شیروان و بسیاری دیگر مناطق و جاذبه‌های منحصر به فردی وجود دارد که با توسعه و توجه به این مکان‌ها علاوه بر ایجاد درآمد و توسعه اقتصادی برای منطقه باعث توسعه صنایع روستایی، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهر و ایجاد کانون‌ها و مراکز توسعه در سطح دهستان‌ها می‌گردد و متعاقب آن از سطح محرومیت کاسته خواهد شد.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی؛ رئیس‌پور، کوهزاد، ۱۳۹۰، بررسی روند تغییرات درجه‌ی توسعه‌یافتگی مناطق روستایی سیستان و بلوچستان

۲۱. یاری حصار، ارسطو؛ بدری، سیدعلی؛ فرجی سبکبار، حسنعلی، ۱۳۹۰، سنجش و ارزیابی پایداری حوزه روستایی کلان شهر تهران، پژوهش‌های روستایی، شماره چهارم، صص ۸۹-۱۲۲.
22. Clark, d, 2000, urban word, global world city. London: routledge.
23. Harvey, Jack (1996), Urban land economic, London.
24. Huang, Jih- Jeng, Tzeng, Gwo- Hshung, Liu, Hsiang-His, 2009, A Revised VIKOR MODEL for Multiple Criteria Decision Marking- The Perspective of Regret Theory, MCDM 2009, CCIS 35, PP, 761-768.
25. Opricovic, Serafim. Tzeng, Gwo-Hshung (2004), Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS, European Journal of Operational Research 156, 445-455.
26. Li, y,wei,y.h, 2010, the spatil-temporal hierarchy of regional inequality of china, applied geography, 30, pp 303-316.
27. Pacione,m, 2005, urban geography, a global perspective, 2th, London: routledge.
28. Shankar, r, shah,a, 2003, bridging the economic divide within countries: a scorecard on the performance of regional policies in reducing regional income disparities, world development, vol 31, no 8, pp 1421-1441.
29. Totzer, t, 2008, relationship between urbn-priurban- rurl region: first findings from the eu-project plural. Available online at www.ruralitynearthecity.com.
30. Venkatesh B. S, 2000, Problems and prospects of development of backward regions: a study of Karnataka State, Thesis of Doctor of Philosophy in Economics, under supervision of Hemlata Rao, Bangalore University, Bangalore.
۱۲. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰، سازمان آمار و اطلاعات.
۱۳. سرور، رحیم، موسوی، میرنجف، مبارکی، امید، ۱۳۸۹، تحلیل فضایی نابرابری‌های ناحیه‌ای در استان آذربایجان شرقی، جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره دوم، صص ۳۹-۵۰.
۱۴. شیخ بیگلر، رعنا، تقوایی، مسعود، وارثی، حمیدرضا، ۱۳۹۱، تحلیل فضایی محرومیت و نابرابری‌های توسعه در شهرستان‌های ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوازدهم شماره ۴۶، صص
۱۵. صیدایی، اسکندر، ۱۳۸۸، برنامه‌ریزی روستایی در ایران، چاپ دوم، اصفهان، جهاد دانشگاهی اصفهان.
۱۶. عطایی، محمد، ۱۳۸۹، تصمیم‌گیری چند معیاره، شاهرود، دانشگاه صنعتی شاهرود، چاپ اول.
۱۷. فرهنگ آبادی‌های استان کرمانشاه، ۱۳۹۰، استانداری کرمانشاه
۱۸. قنبری، یوسف، برقی، حمید، حجاریان، احمد، ۱۳۹۰، تحلیل سطوح برخورداری دهستان‌های شهرستان اصفهان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳، صفحات ۹۳-۱۱۲.
۱۹. کبودوند، بیژن، میردامادی، سید مهدی، حسینی، سید جمال فرج اله، پاسبان، فاطمه، ۱۳۹۳، سنجش سطوح پایداری توسعه روستایی در شهرستان کرج، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۷، شماره ۲، صص ۶۹-۸۶.
۲۰. کردوانی، پرویز؛ شریفی، صلاح، ۱۳۹۱، میزان توسعه یافتگی در دهستان‌های شهرستان مریان: مطالعه موردی بخش مرکزی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۵، شماره ۳، صص ۱۱۵-۱۳۰.